

Yttrande över remiss från Utbildningsdepartementet avseende SOU 2021:65 Stärkt fokus på framtidens forskningsinfrastruktur

Sammanfattning

SLU ser utredningens uppdrag att föreslå ett system för prioritering av nationell forskningsinfrastruktur som mycket angeläget. Utredningens förslag är i många hänseenden relevanta, men inte tillräckligt utvecklade och konkreta. Utifrån vår tolkning av de förslag som lagts finns en inbyggd målkonflikt kring å ena sidan vikten av en forskningsinfrastruktur som utgår från forskningens behov, och å andra sidan en ökad politisk styrning, där vi ser en fara för lärosätenas autonomi och internationella konkurrenskraft.

SLU vill i korthet framhålla följande synpunkter på utredningens förslag, som utvecklas mer under respektive rubrik nedan:

- SLU tillstyrker utredningens förslag att infrastrukturen ska utgå från forskningens behov och drivas av lärosätena
- SLU avstyrker utredningens förslag om ökad politisk styrning genom partipolitisk representation i forskningsberedningen
- SLU ser positivt på utredningens förslag att bredda användning av och ansvar för forskningsinfrastruktur, men ser även behov av att bredda definitionen av forskningsinfrastruktur av nationellt intresse
- SLU ser positivt på förslaget att digitala infrastrukturer samlas i en myndighet, men mer information om avgränsning/uppdrag för en myndighet krävs för att fullt ut kunna bedöma konsekvenserna
- SLU avstyrker förslaget att en ny myndighet tar över hanteringen av övrig nationell infrastruktur från Vetenskapsrådet
- SLU tillstyrker nykonstruktion av ett polarforskningsfartyg

Generella synpunkter

För allmänt hållna förslag

Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) anser att utredningen har ett mycket viktigt uppdrag. Behovet av ändamålsenlig forskningsinfrastruktur ökar, liksom kostnader för denna. Ett väl fungerande system för att nyttja resurserna på bästa sätt och för att uppnå långsiktighet, förutsägbarhet och relevans för forskningens behov är av stor vikt. Flera av utredningens förslag är relevanta, men är i många avseenden mycket allmänt hållna och konkretiserar inte på vilket sätt styrning eller processer ska ändras. Mycket lämnas över till regeringen att avgöra eller utreda vidare, vilket gör att effekterna av förslagen blir svåra att överblicka och leder till tidsutdräkt med förlorat momentum. SLU anser inte att utredningen givit tillräckligt konkreta förslag kring hur ett system för prioritering av nationell forskningsinfrastruktur ska se ut.

Infrastrukturen måste utgå från forskningens behov

Utredningen betonar genomgående vikten av att forskningsinfrastrukturen är kopplad till forskningens behov, och att den nationella infrastrukturen fortsatt bör drivas av lärosätena med flexibel organisation. SLU håller med utredningen om att detta är mycket viktiga grundstenar för att säkra en ändamålsenlig forskningsinfrastruktur i framtiden.

Politisk styrning oroar

Kap 8.1: Att regeringen formulerar en långsiktig strategi för forskningsinfrastruktur är viktigt, och något lärosätena önskat i syfte att uppnå stabilitet och långsiktighet. Utredningen är dock inte tillräckligt tydlig med hur lärosätena kommer in i det arbetet och SLU ser med viss oro på förslaget om ökad politisk styrning av forskningsinfrastruktur. Om forskningsinfrastrukturen ska svara mot forskningens behov så måste även styrningen utgå från forskningens mångfacetterade verksamhet, både för grundforskning och mer tillämpad forskning. Forskning ska kunna bedrivas utan politiska prioriteringar och agenda, detta för att kunna vara granskande och för att bygga en bred beredskap för det oväntade. Förslaget om ökad partipolitisk representation i forskningsberedningen (kap 8.1.2) vill SLU därför avstyrka. SLU ser utredningens förslag om en utveckling av forskningspropositionen där lärosäten och andra intressenter kan ge inspel som ett bättre verktyg. Ett visst mått av uppföljning av forskningsinfrastruktur kan vara på sin plats i syfte att stärka den nationella samordningen, men som utredningen påpekar (kap 8.2.2) är det viktigt att begränsa eventuella rapporteringskrav.

Positivt att bredda ansvar för och användning av forskningsinfrastruktur

En röd tråd i utredningen är att vidga begreppet forskningsinfrastruktur så att näringsliv och andra aktörer i större utsträckning är involverade i uppbyggnad och användande av den nationella infrastrukturen. SLU ser generellt positivt på detta. Flertalet av våra forskningsinfrastrukturer är redan viktiga noder för samverkan och forskningssamarbeten med externa intressenter. Fokus på samhällsnytta och

samhällsutmaningar behöver inte innebära att grundforskning och vetenskaplig kvalitet stryker på foten, och det kan föda in mer resurser och nya samarbeten och utvecklingsområden i systemet. Utökad samverkan med näringsliv och andra aktörer får dock inte ske på bekostnad av infrastrukturernas relevans för forskningen.

Bra att särskilja infrastruktur av särskilt nationellt intresse

Kap 8.6: SLU anser att förslaget att skilja det utredningen benämner infrastruktur av ”särskilt nationellt intresse” (t ex e-infrastruktur) från den mer områdesinriktade nationella infrastrukturen är bra. Bedömningen/prioriteringen av dessa två kategorier sker på olika premisser och det är därför lämpligt att finansieringen separeras. Den praktiska hanteringen, spridning av intressenter och behov av stöd skiljer sig också åt. Gränsdragningen mot VR:s uppdrag behöver dock vara tydligare. ”Särskilt nationellt intresse” kan enligt utredningen även innebära särskilda behov vid politiskt utpekade samhällsutmaningar. När och inom vilket område dessa behov uppkommer är svårt att förutse, och vissa kan mycket väl tangera redan befintliga nationella infrastrukturer som finansieras via VR och lärosätena idag. SLU ser därför att en ny myndighet i första hand bör ansvara för horisontell e-infrastruktur och infrastruktur som klassas som samhällsinvestering, där andra kriterier än de rent vetenskapliga kan vara av vikt. Sista stycket i förslaget kan tolkas som att VR:s uppdrag/ansvar för forskningsinfrastruktur på sikt övergår helt till en ny myndighet. SLU anser att det vore olyckligt och vill framhålla att fortsatt hantering av områdesinriktad nationell forskningsinfrastruktur inom VR borgar för att kopplingen till forskning av hög kvalitet bibehålls.

Definition av forskningsinfrastruktur av nationellt intresse

SLU är ett universitet med forskning som spänner från ren grundforskning till tillämpad forskning, och vi deltar i flera brett nyttjade nationella forskningsinfrastrukturer (t ex MAX IV, SNIC, NBIS, SITES och SBDI) som drivs som konsortier ihop med andra lärosäten/myndigheter. Utöver detta har SLU i egenskap av sektorsuniversitet ett särskilt ansvar inom livsmedelsförsörjning och primärproduktion, som kräver specifik forskningsinfrastruktur. Som exempel kan nämnas universitetsdjursjukhus, forskningsladugårdar och odlingsfaciliteter både i fält och under kontrollerade förhållanden. Det är kostsamma verksamheter som mycket väl kan betraktas som både samhällsrelevanta och av nationellt intresse, men som inte alltid uppfyller kriteriet att flera lärosäten deltar i uppbyggnad och användning av dem. Flera av dessa verksamheter är dock avgörande för att utveckla strategier för att säkra framtida livsmedelsförsörjning och är därför av fundamental vikt för samhällsutvecklingen. I vissa fall används de enbart av SLU, i vissa fall även av andra lärosäten men oftare av näringsliv och andra myndigheter. SLU vill därför uppmana till att definitionen ”nationellt intresse” tydliggörs och nyanseras. Som huvudman för Svenska artprojektet delar SLU Artdatabanken ut bidrag till biologiska samlingar, och vi kan konstatera att det även för denna typ av forskningsinfrastruktur saknas en långsiktig grundfinansiering och styrning.

Stöd till lärosätena välkomnas

Kap 8.3.2: Utredningen föreslår att regeringen uppdrar åt den eller de myndigheter som regeringen finner lämpliga att stödja lärosätena i deras samverkansarbete om forskningsinfrastruktur. I många avseenden är hanteringen av nationell infrastruktur med flera aktörer komplex och SLU håller med utredningen om att det finns behov av ytterligare stöd till lärosätena i dessa frågor. Roll och mandat för en ny myndighet är dock otydligt formulerat i utredningen. Här är det viktigt med gränssnittet mot lärosätenas egna funktioner, så att myndigheten bidrar med relevant stöd som inte överlappar de insatser och den kompetens som redan finns vid lärosätena. SLU ser inget behov av en särskild myndighet för detta ändamål, utan stödet bör kunna inrymmas i en eventuell myndighet för digital infrastruktur eller i befintliga myndigheter som Vinnova eller Vetenskapsrådet.

En myndighet för digitala infrastrukturer behövs

Kap 8.5: Utredningen föreslår att digitala infrastrukturer som understödjer forskning bör samlas i en gemensam organisation, lämpligen i myndighetsform. SLU är i princip positivt inställt till en sådan lösning och anser att arbetet med och finansieringen av de horisontella, digitala infrastrukturerna måste prioriteras högt för att säkra framtida forskningsinfrastruktur. Gränsdragningen mellan viktiga aktörer som SUNET, SNIC och SND har hittills inte varit tydliga och styrningen har utövats från olika aktörer vilket resulterat i glapp och överlapp. Det är viktigt att tekniska lösningar samplaneras och är kompatibla för att överföring av information mellan dessa faciliteter ska fungera väl.

Tyvärr lämnar utredningen inget tydligt förslag på organisation, finansiering och ansvar för en ny myndighet. Detta gör det svårt att ta ställning till eventuella konsekvenser, styrkor och svagheter. Avgränsningen gentemot andra aktörer måste tydliggöras, t ex avseende lagring och arkivering av forskningsdata. Det är därför olyckligt att utredningen valt att skilja ut bibliotek och arkiv från de digitala infrastrukturerna. Det är också oklart om andra digitala infrastrukturer och analysplattformar än de som omnämns i utredningen är tänkta att inrymmas i organisationen.

SLU har regeringens uppdrag att bedriva fortlöpande miljöanalys, vilket innebär att svensk miljödata tas fram i samarbete med andra myndigheter. På så sätt stödjer vi myndigheter, näringar och internationella organ med underlag för beslut som ska leda mot en hållbar utveckling. Vi ser tydliga paralleller till t ex registerdata, och vill därför uppmana till samordning vid tillskapandet av en ny myndighet, så att olika spår undviks. Här ska påpekas att data som produceras inom miljöanalys även fyller en viktig funktion som forskningsinfrastruktur.

SLU anser att relationen till DIGG, som redan har ett etablerat arbete med metadatahantering, inte belysts tillräckligt i utredningen. Samordningsvinster som skulle kunna göras om digital forskningsinfrastruktur betraktades som en del av en större data- och informationsstruktur har inte lyfts. PSI-direktivet förändras nu till att inkludera hantering av forskningsdata, vilket innebär att forskning och

förvaltning lyder under samma regelverk. Här ser vi att en tydligare dialog och utökat samarbete mellan DIGG och en ny myndighet för digitala infrastrukturer är av yttersta vikt.

Viktigt med fortsatt tillgång till polarforskningsfartyg

Kap 9.4: Sverige är redan framstående inom polarforskning, till stora delar beroende på tidigare infrastrukturinvesteringar. SLU anser därför att en nykonstruktion av ett polarforskningsfartyg är väl motiverad och ger utmärkta möjligheter för en ytterligt förstärkt roll framöver. I kombination med parallella framtida satsningar på resurser till forskning som kan komma att utnyttja denna infrastruktur kan Sverige ta en ledande roll inom detta viktiga och strategiska forskningsområde. SLU håller med utredningen om att en ambitionshöjning bör följa med en eventuell investering i ett polarforskningsfartyg. Här bidrar lärosätena och Polarforskningssekreteriatet till kompetensbyggande inom havs- och polarforskning genom att stödja yngre forskare inom fältet och genom att fartygen nyttjas även inom grund- och forskarutbildning.

För en investering i isbrytare är behovet av samverkan med andra samhällssektorer (och samfinansiering) väldigt tydligt med uppenbara synergier. SLU vill dock understryka vikten av att initiativ och rådighet över forskningsfartyget ligger nära verksamheten där forskningen utförs. Vi ser vidare att processen att konstruera en klimatneutral isbrytare i sig utgör möjlighet till viktig forskning, och dessutom en unik möjlighet att testa teknik och ”know-how” som på sikt kan skalas upp till annan flotta.

Utredningen föreslår vidare en samverkan mellan svenska myndigheter som har forskningsfartyg. Detta är viktigt, och något som till del redan pågår inom uppbyggda nätverk. SLU, i egenskap av ägare av forskningsfartyget R/V Svea, ser stora vinster med samverkan avseende forskarnas tillgång till forskningstid på fartygen. Samverkan kring forskningsutrustning, forskningsingenjörer och forskande personal är ytterligare en viktig aspekt. Detta kan ske i form av gemensamma investeringar, lån av utrustning och vetenskaplig stödpersonal mellan fartygen och gemensam utveckling av ny forskningsutrustning och metodik. Vi ser också potentiella samverkansvinster i upphandlingar av såväl utrustning som management.

Det internationella perspektivet på forskningsinfrastruktur saknas

SLU anser att den viktiga kopplingen till internationella infrastrukturer, som många nationella infrastrukturer har, inte berörs tillräckligt i utredningen. Organisation, finansiering, datahantering, tillgänglighet mm påverkas i hög grad av om infrastrukturen ingår i ett internationellt konsortium eller har externa användare. Det kan även finnas åtaganden som den svenska infrastrukturen behöver uppfylla som en del i ett internationellt sammanhang. De organisationsformer man väljer att tillämpa inom Sverige bör ta hänsyn till detta.

Långsiktighet för beviljade nationella infrastrukturer

Utredningen berör tyvärr inte det system för prioritering av nationell infrastruktur som VR idag tillämpar, men som till stor del påverkar hur landskapet ser ut. SLU anser att dagens system för prioritering av nationell infrastruktur inom VR bör hantera redan pågående infrastruktursatsningar separat från ansökningar om nya. Istället för ett ansökningsförfarande var 4-6 år bör befintliga infrastrukturer regelbundet utvärderas mot tydliga kriterier och mål. På så sätt kan långsiktigheten och förutsägbarheten för verksamheterna öka, och utifrån resultaten av utvärderingarna kan verksamheterna justera sin inriktning eller vid behov avslutas.

Beslut om detta yttrande fattats av rektor Maria Knutson Wedel efter föredragning av forskningssekreterare Sofia Wretblad. Innehållet har utarbetats av forskningssekreterare Sofia Wretblad efter beredning med Rådet för forskningsinfrastruktur, Stefan Bertilsson (SITES), Mark Marissink (Artdatabanken), Mats Nilsson (ICOS), Lars Thorell (R/V Svea) och Hanna Lindroos (Data Management Support).

Maria Knutson Wedel

Sofia Wretblad